

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проекту Закону України

Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та інших законодавчих актів України щодо мотивування судових рішень

1. Обґрунтування необхідності прийняття законопроекту

Однією з ключових систем існуючої системи правосуддя в Україні традиційно є вкрай низька якість судових рішень. Дана проблема давно визнається на всіх рівнях, про неї неодноразово зазначалось в рішеннях Європейського суду з прав людини, ухвалених проти України, але по сьогоднішній день вона залишається не вирішеною.

Чергова спроба вирішити проблему з якістю судових рішень була здійснена під час судової реформи 2016-2019 років. Зокрема, Законом України №2147-VIII від 3 жовтня 2017 року всі процесуальні кодекси були доповнені новими вимогами до мотивувальних частин рішень. Згідно з ними на суди покладений обов'язок надати текстах мотивувальних частин докладну правову оцінку кожному з наведених учасниками справи аргументів по суті спору. Це, у свою чергу, відповідало як законодавчій практиці розвинених демократичних держав, так і практиці Європейського суду з прав людини.

Так, у висновку Консультативної ради європейських суддів № 11(2008) щодо якості судових рішень звернено увагу, що при викладенні мотивів прийняття рішення слід відповісти на аргументи сторін, тобто на кожен окремий пункт вимог та аргументи захисту. Це є важливою гарантією, яка дає можливість сторонам переконатися в тому, що їхні доводи були вивчені, а отже, суддя взяв їх до уваги (пункт 38 висновку)¹.

Європейський суд з прав людини також неодноразово зазначав, що «згідно статті 6 Конвенції рішення судів достатнім чином містять мотиви, на яких вони базуються для того, щоб засвідчити, що сторони були заслухані, та для того, щоб забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя. Разом з тим, у рішенні звертається увага, що статтю 6 параграф 1 не можна розуміти як таку, що вимагає пояснень детальної відповіді на кожний аргумент сторін. Відповідно, питання, чи дотримався суд свого обов'язку обґрунтовувати рішення, може розглядатися лише в світлі обставин кожної справи (§89 рішення у справі «Салов проти України»²).

Тобто, обов'язок судів надати у мотивувальній частині ухвалених рішень правову оцінку кожному аргументу учасників справи прямо передбачений як національним законодавством, так і міжнародними зобов'язаннями України. Порушення цього обов'язку неодноразово ставало підставою для прийняття Європейським судом з прав людини рішень проти України.

Проте, незважаючи на це, українські суди продовжують приймати рішення, зміст яких не відповідає законодавству та практиці Європейського

¹ <https://rm.coe.int/opinion-n-11-2008-on-the-quality-of-judicial-decisions-/16806a1fbc>

² https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428

суд з прав людини. І нажаль, Верховний Суд не завжди виправляє недоліки рішень судів попередніх інстанцій, а подекуди навіть сам припускається таких саме помилок.

Як свідчить аналіз судової практики, в якості правової підстави ігнорування вимог закону суди часто посиляються на ті самі рішення Європейського суду з прав людини, які визнавали порушення Україною своїх зобов'язань щодо якості судових рішень. Задля цього, зазвичай, з рішення Європейського суду виривається з контексту ізольований словесний фрагмент що «статтю 6 параграф 1 не можна розуміти як таку, що вимагає пояснень детальної відповіді на кожний аргумент сторін», що іноді сприймається судами як право виносити рішення без врахування позицій сторін.

В якості реакції на таке поверхневе виконання судами своїх обов'язків з вирішення спорів, Верховний Суд неодноразово скасовував рішення судів попередніх інстанцій (див. напр. постанова від 12 лютого 2019 року у справі №910/7054/18³).

Очевидно, в даному випадку ми маємо класичний «маніпулятивний» спосіб застосування практики Європейського суду з прав людини, коли з контексту виривається фрагмент тексту з метою виправдати ним підхід, який часто напряду суперечить рішенню, з якого цей фрагмент отриманий. В таких випадках позиції та/або текст рішення ЄСПЛ використовується у спосіб, що відповідає не його змісту і обставинам справи, а «потребам судді» щодо обґрунтування власного рішення або його «належного декорування»⁴. В даному випадку маніпулятивним є ігнорування судами як контексту рішення ЄСПЛ, яке вони цитують, так і елементарне упускання змісту слова «детальної» у фрагментах рішень, які цитуються українськими судами в своїх рішеннях. Дійсно, за практикою Європейського суду з прав людини не вимагається надання саме *детальної* відповіді на кожен аргумент. Але при цьому суд має обґрунтувати причини, з яких він таку відповідь щодо конкретного аргументу не надає.

ОБСЄ в своєму Аналітичному звіті маніпулятивний спосіб застосування практики Європейського суду з прав людини чітко називає серед проблем судової системи України⁵ і з цим складно сперечатись.

Окрім того, часто замість належної правової оцінки аргументів сторін мотивувальні частини рішень містять лише формальні ремарки типу «суд відхиляє доводи сторони як необґрунтовані» без навіть мінімальних пояснень причин.

Подібний формалізм безумовно суперечить міжнародним зобов'язанням України і лише зайвий раз свідчить про неготовність багатьох суддів працювати і виконувати свої обов'язки з відправлення правосуддя.

---

³ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79807853>

⁴ Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини // <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506>

⁵ <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506>

Таку практику також пробує виправити Верховний Суд. Наприклад, в одній з постанов він зазначив, що «в аспекті зазначеного Верховний Суд вважає за доцільне звернутись до практики Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях вказує на те, що "при застосуванні процедурних правил, національні суди повинні уникати як надмірного формалізму, який буде впливати на справедливість процедури, так і зайвої гнучкості, яка призведе до нівелювання процедурних вимог, встановлених законом (див. рішення у справі "Walchli v. France", заява № 35787/03, п. 29, 26.07.2007; "ТОВ "Фріда" проти України", заява № 24003/07, п. 33, 08.12.2016).»⁶

Основним завданням суду є вирішення спорів (стаття 2 ГПК, стаття 2 КАС, стаття 1 ЦПК). У випадку, якщо мотивувальна частина ухваленого судом рішення не надала правову оцінку всім елементам спору між учасниками справи, очевидно, що такий спір не може вважатись вирішеним. Якісне судове рішення має містити вичерпну відповідь суду на всі аргументи сторін, стосовно яких виник спір.

І хоча судова практика Верховного Суду, як показано вище, пробує боротись з цим явищем, але цих зусиль об'єктивно замало. Питання обґрунтованості судового рішення є визначальним в системі правосуддя, і обов'язок держави врегулювати проблемні питання, які самі судді не можуть врегулювати самостійно.

Враховуючи масовість описаних випадків, загальну кризу довіри до судової гілки влади в цілому (рівень недовіри сягає 77,5%⁷), та приймаючи до уваги системне ігнорування судами чинних вимог закону щодо мотивування судових рішень, про що зазначено вище, очевидно, що виконання вимог закону щодо якості вирішення спорів та викладення результатів в судовому рішенні мають забезпечуватись можливістю застосування дисциплінарного стягнення стосовно суддів, які систематично відмовляються вирішувати передані їм спори у повному обсязі. Для цього пропонується кваліфікувати неодноразове ухилення суддею від вчинення правосуддя додатковою ознакою істотного дисциплінарного проступку або грубого нехтування обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді. Відповідним чином пропонується доповнити статтю 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначеною ознакою.

Додатково пропонується врегулювати питання з використанням рішень Верховного Суду в якості прецедентів. Нажаль, непоодинокими є випадки, коли Верховний Суд приймає досить поверхневі або взагалі помилкові рішення щодо застосування норм права. Непоодинокі випадки, коли допущена касаційним судом помилка носить очевидний характер, проте учасник справи змушений "тягнути" справу аж до Верховного Суду щоб той переглянув свій висновок. Очевидно, що це не відповідає засадам судочинства, штучно затягує

⁶ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79807853>

⁷ <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pochatok-novogo-politychnogo-roku-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-lypen-2020r>

надання ефективного судового захисту і призводить до зниження якості роботи судової системи. Про те, що це проблема непоодинокі свідчить і судова статистика, згідно з якою станом на I півріччя 2020 року Велика палата Верховного Суду здійснила 116 відступів від позицій, сформованих Верховним Судом раніше, в тому числі 10 відступів від позицій, сформованих цією самою Великою Палатою⁸. Тому пропонується надати судам першої та апеляційної інстанцій можливість відступити від правової позиції Верховного Суду, якщо вона є помилковою, обґрунтувавши цю помилку у власному судовому рішенні. Наявність в рішенні відступу має бути безумовною підставою для прийняття справи Верховним Судом, який повинен оцінити доводи судів та, можливо, переглянути власні правові позиції.

З метою врегулювання проблем масового прийняття судами необґрунтованих, поверхневих рішень, якими спір між сторонами лишається фактично не вирішеним, удосконалення процедур розгляду справ, пропонується прийняти даний законопроект.

2. Мета і завдання прийняття законопроекту

Метою розроблення законопроекту є підвищення стандартів якості вирішення господарських, цивільних і адміністративних спорів, підвищення відповідальності суддів за ухилення від здійснення правосуддя, створення ефективного законодавства, яке б формалізувало сучасні вимоги до змісту судового рішення, зменшило можливості маніпуляцій з боку недобросовісних суддів щодо ігнорування вимог закону, оздоровлення судової системи та встановлення додаткових гарантій для юридичних і фізичних осіб під час здійснення правосуддя.

3. Основні положення законопроекту:

Законопроект передбачає:

- доповнення переліку підстав для дисциплінарного стягнення стосовно судді систематичним ухиленням судді від виконання своїх обов'язків з вчинення правосуддя, в тому числі неодноразово приймаючи рішення, в наслідок яких спір залишається невирішеним, що сприятиме більш відповідальному ставленню суддів до розгляду справ та ухвалення рішень;
- встановлення додаткових вимог до мотивувальної частини рішень господарських, адміністративних судів та судів загальної юрисдикції, в тому числі визначення правил коли суд може відмовитись від надання детальної правової оцінки аргументам сторін, зазначивши про це в тексті рішення;
- встановлення додаткових критеріїв обґрунтованості та законності судового рішення, до яких віднести і вимоги до мотивувальної частини рішення суду;
- встановлення, що у випадку якщо суд в своєму рішенні не надав правової оцінки всім аргументам сторін, стосовно яких виник відповідний спір, такий спір вважається не вирішеним;

---

⁸ https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/sud_statistika/

- встановлення, що суд не повинен надавати детальну правову оцінку всім аргументам учасників справи, проте він зобов'язаний виділити ключові, спірні аргументи, детальні відповіді на які мають міститись в тексті рішення, та зазначити перелік аргументів, яким він не оцінює в рішенні, з поясненням причин;

- встановлення, що якщо сторона у спорі посилається на порушення Україною своїх зобов'язань з Конвенції про захист прав і основоположних свобод або на практику Європейського суду з прав людини, правова оцінка цих доводів обов'язково повинна міститись в мотивувальній частині судового рішення (необхідність зумовлена для покращення стану виконання Україною своїх конвенційних зобов'язань перед іншими країнами Ради Європи);

- встановлення додаткових підстав для скасування рішень судів, якщо таким рішенням спір не був вирішений фактично;

- надання сторонам права самостійно підготувати проект тексту судового рішення в даній справі, яке має допоміжний (консультативний) характер, та офіційно подати його до матеріалів справи;

- дозволити судам відступати від позицій Верховного Суду щодо застосування норм матеріального або процесуального права із наведенням детального обґрунтування причин, з яких суд першої або апеляційної інстанції вважає позицію Верховного Суду помилковою;

- надання будь-кому право подати до Верховного Суду, який розглядає відповідну справу, консультативний висновок щодо застосування норми права, що дозволить Верховному Суду ухвалювати більш якісні висновки про застосування правових норм навіть за умов, коли сторони спору не надають кваліфіковану аргументацію;

- визначення, що практика Європейського суду з прав людини обов'язкова до застосування не лише судами, але й правоохоронними органами, органами державної влади і органами місцевого самоврядування

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

В даній сфері діють Конституція України, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України.

5. Фінансово - економічне обґрунтування

Реалізація положень законопроекту під час його практичного застосування після його прийняття та набрання чинності не впливатиме на видаткову та доходну частини державного або місцевих бюджетів.

6. Прогноз соціально-економічних, правових та інших наслідків прийняття законопроекту

Прийняття зазначеного законопроекту надасть можливість підвищити якість вирішення спорів судами України, що сприятиме зміцненню законності, захищеності громадян і юридичних осіб, та затвердженню конституційних засад України як правової держави.

Народний депутат України

**Д. О. Гетманцев
та інші народні депутати**

СЕДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Підписувач: ГЕТМАНЦЕВ ДАНИЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ
Сертифікат: 2B6C7DF9A3891DA1040000006743D0087F6A301
Дійсний до: 17.07.2021 23:59:59

Апарат Верховної Ради України
№ 20д9/1-2021/16310 від 22.01.2021

336841

6